

УДК 330.34:633.521(477)

РОЗВИТОК ЛЬОНАРСТВА В УКРАЇНІ

В. Липчук, д. е. н., професор,

О. Домінська, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Липчук В., Домінська О. Розвиток льонарства в Україні

Проаналізовано стан та проблеми розвитку льонарства в Україні. З'ясовано основні причини існуючої ситуації. Запропоновано напрями реанімації галузі, зокрема на основі збереження і відродження підприємств з переробки льоносировини та розвитку інтеграційних зв'язків у льонопродуктовому підкомплексі.

Ключові слова: льонарство, льоносієні господарства, льонозаводи, інтеграція.

Lypchuk V., Dominska O. Development of flax cultivation in Ukraine

The state and problems of flax growing development in Ukraine is considered. The main reasons of existing situation are founded. The directions of that branch reanimation, particularly on the base of flax row materials processing enterprises saving and regeneration as well as of integration links development in flax products subcomplex are proposed.

Key words: flax, producers of flax, plants for processing flax, integration.

Липчук В., Доминская О. Развитие льноводства в Украине

Проанализированы состояние и проблемы развития льноводства в Украине. Определены основные причины существующей ситуации. Предложены направления реанимации отрасли, в частности на основе сохранения и возрождения предприятий по переработке льносырья и развития интеграционных связей в льнопродуктовом подкомплексе.

Ключевые слова: льноводство, льносеющие хозяйства, льнозаводы, интеграция.

Постановка проблеми. Серед галузей сільського господарства, які в процесі трансформації економіки опинилися в стані повного занепаду, особливо виділяється льонарство. І це в той час, коли його продукція має постійний і зростаючий попит на ринку, а останніми роками суттєво зростає її виробництво і пропозиція в провідних льоносієних країнах. Пошук основних напрямів відродження льонарства потребує з'ясування сучасних особливостей, існуючих тенденцій та детермінант розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку льонопромислового підкомплексу розглядаються в працях В. Ді-дори, І. Карпець, Ю. Ліпського, В. Моска-ленка, А. Скорченко та ін., де в основному досліджено стан розвитку льонарства в умовах його ринкової трансформації. Однак триваюча стагнація галузі льонарства за зростаючих потреб у продукції галузі

потребує конкретизації причин занепаду та обґрунтування можливостей реанімації галузі.

Постановка завдання. Основною метою публікації є з'ясування основних тенденцій, проблем та обґрунтування перспектив розвитку льонарства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ще донедавна льонарство, зокрема волокнисте, вважалося однією з традиційних і таких, що динамічно розвиваються, галузей сільського господарства України. Площі посіву льоно-довгунцю перевищували 200 тис. га, рентабельність галузі сягала 50%. Ще у 2007 році Україна входила до топ-десятки найбільших виробників льоноволокна. Однак за останні п'ять-шість років ці позиції було втрачено. На сьогодні у світовому виробництві волокна з льону і конопель частка України не перевищує 0,5%.

За час трансформації вітчизняної економіки посівні площі льону-довгунцю

зменшилися в 172 рази (табл. 1), а валові збори волокна льону – у 180 разів. Характерно, що ця тенденція зберігається і останніми роками. Малопередбачуваною через погодну залежність, однак достатньо низькою є й урожайність льону-довгунцю, яка за останні три роки зменшилася втричі. Максимальна урожайність спостерігалася у 2009 році – 6,5 ц/га.

Розвиток льонарської галузі зосереджений переважно в Поліссі України,

яке займає 20,5% території країни. Кількість льоносієних районів майже в кожній області постійно зменшується. Найбільше зменшення спостерігається у Сумській, Тернопільській, Львівській та Хмельницькій областях. Найбільшу кількість льоносієних районів мають Чернігівська, Житомирська, Волинська та Рівненська області (табл. 2).

Таблиця 1

**Показники виробництва волокна льону-довгунцю в Україні
за 1990-2011 роки***

Рік	Посівна площа, тис. га	Урожайність льоноволокна, ц/га	Валовий вихід волокна, тис. т
1990	172	6,4	108
1995	98	5,0	48
2000	23	4,2	8
2005	25	5,4	12,7
2006	14	5,1	5,3
2007	13	3,3	3,8
2008	7	5,1	3,0
2009	2	6,5	1,2
2010	1	4,0	0,4
2011	1	2,0	0,6
2011 в % до: 1990 р.	0,6	31,2	0,6
2005 р.	4,0	37,0	4,7

*Джерело: Розраховано за даними [1].

Таблиця 2

Кількість льоносієних районів у різних областях України*

Область	Усього районів	З них льоносієних	
		2000 р.	2011 р.
Сумська	20	12	6
Чернігівська	22	18	15
Київська	24	9	7
Житомирська	222	18	16

Рівненська	15	12	9
Волинська	15	12	10
Тернопільська	18	6	2
Львівська	22	10	4
Хмельницька	20	8	4

** За даними Департаменту землеробства Міністерства аграрної політики і продовольства України.*

Крім вищеназваних областей, в Україні незначні площі посіву льону-довгунцю розміщені у Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях. Ці райони мають найбільш сприятливі умови для вирощування льону – кліматичні (висока зволоженість земель, велика кількість опадів), наявність льонозаводів, відповідні традиції сільського населення щодо вирощування льону.

Негативні процеси, що відбувалися і тривають у льонарстві, зумовлені як специфікою галузі та її продукції, так і загальними системними змінами. Особливо слід відзначити таке:

1. Залежність від природних факторів [2, с. 21], що потребує специфічної матеріально-технічної бази та особливого поєднання виробничих ресурсів. Льонарське виробництво здійснюється в різних ґрунтово-кліматичних умовах – добрих, середніх і поганих, що безпосередньо позначається на результатах господарської діяльності підприємств і має наслідком істотну диференціацію рівня їх економічного розвитку [3, с. 27].

2. Виробництво льоносировини потребує швидкої переробки та специфічних технологій. Специфіка галузі пов'язана із зовнішніми та внутрішніми чинниками, що спричиняють потребу у великій різноманітності модернізованої техніки, пристосованої часто до несприятливих умов експлуатації (підвищена вологість, забрудненість, перевантаження та ін.). Ці несприятливі чинники знижують термін експлуатації техніки, зумовлюють додаткову потребу в ресурсах на її ремонт і оновлення, знижують можливості впровадження науково-технічного прогресу.

3. Льонопромисловий підкомплекс – це кредитомістка галузь, яка не може нормально розвиватися без залучення зі сторони

додаткових фінансових ресурсів, передусім у формі короткострокових кредитів, для здійснення поточних платежів з метою забезпечення операційної діяльності. Тому льонопереробні підприємства повинні мати значні суми коштів для покриття сезонних витрат.

4. Льонарська галузь є найменш інвестиційно привабливою галуззю порівняно з низкою інших галузей сільського господарства, вона повільніше за інших пристосовується до мінливих економічних і технологічних умов [4, с. 19]. Це спричинено тривалим періодом виробництва льонарської продукції, який продовжується нерідко більше року і характеризується поступовим наростанням вкладень від початку виробництва до його завершення й одночасним вивільненням коштів у кінці виробництва при одержанні готової продукції. Потенційні інвестори спрямовують свій капітал насамперед у ті виробництва, де має місце швидкий кругообіг коштів, а отже, де можна отримати і швидко віддачу від інвестування.

5. Висока трудомісткість льонарського виробництва за достатньо низьких рівнів фондоозброєності та оплати праці.

Суттєве скорочення обсягів виробництва продукції льонарства в сукупності з іншими чинниками створили загрозу і переробній галузі. Тільки за 2000–2012 роки кількість льонопереробних заводів в Україні зменшилася з 28 до 8, а їх виробничі потужності – з 59,0 до 13,0 тис. тонн льоноволокна за рік. З огляду на обсяги виробництва продукції льону-довгунцю виробничі потужності заводів в Україні використовуються менше ніж на 10 відсотків. Крім того, практично повністю зупинилися Житомирський та Рівненський текстильні комбінати, що зменшило внутрішній попит на волокно [5, с. 5].

Відродження галузі льонарства передусім пов'язано зі збереженням існуючих переробних підприємств. Беручи до уваги, що вся вироблена сільгоспвиробниками льонопродукція буде використана всередині країни, площу посіву льону-довгунцю при середній урожайності льоноволокна, яка склалася за останні п'ять років – 4,5 ц/га, доцільно збільшити принаймні до 3 тис. га.

Виходячи з територіального розміщення діючих заводів, можна вважати, що центрами льонарства, а відповідно й розміщення посівів льону-довгунцю в перспективі будуть Сумська, Житомирська, Чернігівська та Львівська області. Саме на базі діючих заводів доцільним є створення інтегрованих льонарських формувань, що дасть змогу узго-дити потреби й інтереси виробників льоносировини та підприємств з її переробки.

Розвиток льонарства значною мірою залежатиме від існуючої кон'юнктури ринку. У цьому контексті особливого значення набуватиме ціна реалізації продукції галузі. Прийнятний її рівень для виробників сировини може бути забезпечений як за рахунок застосування відповідних державних дотацій, наявний розмір яких недостатньо їх

стимулює, так і створення можливостей експорту льоносировини, що, з одного боку, створить конкуренцію в закупівлі льону-сирцю, а з другого – сприятиме зростанню реалізаційної ціни за сировину.

Відродження льонарства значною мірою визначатиметься і державною політикою щодо захисту вітчизняного ринку текстильної сировини та текстильних виробів. Безперечно, що розвиток льонарства потребує також комплексної реалізації і сукупності інших організаційних та агротехнічних заходів.

Висновки. Стан галузі льонарства можна визнати критичним. Її реанімація можлива лише на основі збереження існуючої переробної бази та забезпечення її сировиною. Основні зони вирощування льону-довгунцю мають концентруватися саме в зоні розміщення існуючих льонопереробних заводів, які повинні стати основними інтеграторами в льонарському підкомплексі. Особливе значення у відродженні льонарства належить державній політиці, що має бути скерована на забезпечення відповідної прибутковості льоносієвих і льонопереробних підприємств та захист вітчизняного ринку текстильної сировини і текстильних виробів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Офіційний веб-сайт. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua.
2. Олійні культури в Україні : навч. посіб. / Гаврилюк М. М., Саламатенко В. Н., Чехов А. В., Федорчук М. І. ; за ред. Саламатенко В. Н. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Основи, 2008. – 420 с.
3. Виробництво льоноволокна та його використання / Карпець І. П., Скорчено А. Ф., Чурсіна О. П. та ін. – К. : Нора-прінт, 2002. – 128 с.
4. Чурсіна Л. А. Основи фундаментальних досліджень комплексної переробки луб'яних культур : навч. посіб. / Л. А. Чурсіна, К. М. Клевцов, Є. О. Калінський. – Херсон : ВКФ "СТАР" ЛТД, 2009. – 172 с.
5. Кабанець В. М. Галузі льонарства та коноплярства України: стан та перспективи / В. М. Кабанець // Збірник наукових праць Інституту луб'яних культур УААН. – Суми : СОД, 2009. – Вип. 5. – С. 3-7.

